

«Το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον και οι δυνατότητες δικαστικής προστασίας στα Διοικητικά, Πολιτικά και Ποινικά Δικαστήρια»

Χριστίνας Διβάνη, Νομικής Συμβούλου Νομικού Συμβουλίου του Κράτους

I. Το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον

Έννοια – περιεχόμενο συνταγματικού δικαιώματος

Νομική φύση συνταγματικού δικαιώματος.

Ισχύς συνταγματικού δικαιώματος

Δικαίωμα μικτό

-ατομικό δικαίωμα

-κοινωνικό δικαίωμα

- πολιτικό δικαίωμα

Ανθρωποκεντρικός προσανατολισμός του νόμου

Παράλειψη νόμιμης οφειλόμενης ενέργειας

II. Δικαστική προστασία σε περιβαλλοντικές Υποθέσεις

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

A. ΑΙΤΗΣΗ ΑΚΥΡΩΣΕΩΣ

Προϋποθέσεις παραδεκτού της αιτήσεως ακυρώσεως

α. Να πρόκειται για εκτελεστή διοικητική πράξη ή παράλειψη

Έννοια

Περιπτώσιολογία - Αποτελεί εκτελεστή πράξη:

Περιπτώσιολογία - Δεν αποτελεί εκτελεστή πράξη:

Εκτελεστή παράλειψη (άρθρο 45 παρ. 4)

Προϋποθέσεις (εκτελεστής) παράλειψης οφειλόμενης ενέργειας

Παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας

β. Να μην έχει παρέλθει η νόμιμη προθεσμία για την άσκηση της αίτησης ακυρώσεως

Έναρξη προθεσμίας

Αναστολή προθεσμιών - θερινές διακοπές

γ. Ο αιτών να έχει έννομο συμφέρον για την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως(άρθρο 47 ΠΔ 18/1989)

Προϋποθέσεις συνδρομής εννόμου συμφέροντος

Έννομο συμφέρον νομικών προσώπων

δ. Η έλλειψη παράλληλης προσφυγής

ε. προηγούμενη άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής

στ. Να μην πρόκειται για πράξη κατά της οποίας αποκλείεται η άσκηση αίτησης ακυρώσεως βάσει ρητής νομοθετικής ή συνταγματικής διάταξης

Β. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ επί ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως

1. Αναστολή εκτελέσεως κατά το άρθρο 52 ΠΔ 18/1989

α. Εξωδικαστική αναστολή

β. Δικαστική αναστολή

2. Προσωρινή διαταγή - αναστολής εκτελέσεως

Γ. ΑΓΩΓΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΩΣ ΣΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Προϋποθέσεις

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

1. Τακτική διαδικασία

Έννομο συμφέρον

Υλική αρμοδιότητα

Τοπική αρμοδιότητα

Ο παρεμπόπτων έλεγχος των ατομικών διοικητικών πράξεων από τα πολιτικά δικαστήρια

Προσβολή δικαιώματος προσωπικότητας κατ' άρθρ. 57, 59 ΑΚ

Το δικαίωμα

Αιτήματα

Προϋποθέσεις

i. Προσβολή του δικαιώματος χρήσης

ii) Παράνομος χαρακτήρας της προσβολής

iii. η προσβολή να είναι υπαίτια (μόνο για αποζημίωση κατ' ΑΚ 914)

iv. Υπαρξη εννόμου συμφέροντος

Ηθική βλάβη

2. Προσωρινή Δικαστική Προστασία :

Ασφαλιστικά μέτρα - Προσωρινή ρύθμιση καταστάσεως κατά τα άρθρα 681 επ. ΚΠολΔ

Δικαιολογητικός λόγος

Προϋποθέσεις:

Επείγουσα περίπτωση - Επικείμενος κίνδυνος

III. ΠΟΙΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Νομοθετικό πλαίσιο

Επαπειλούμενες ποινές

Δράστες

Έννοια ρύπανσης

Έννοια υποβάθμισης

Έννοια μόλυνσης

Παράσταση για υποστήριξη της κατηγορίας

Στοιχειοθέτηση εγκλήματος

Δόλος

Άρση του παρανόμου χαρακτήρα

Επίλογος

I. Το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον

Έννοια – περιεχόμενο συνταγματικού δικαιώματος- Νομική φύση συνταγματικού δικαιώματος.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον είναι ένα δικαίωμα συνταγματικό, (αφού την ύπαρξη και την άσκηση του προβλέπει μια συνταγματική διάταξη, που δεσμεύει και τις τρεις συντεταγμένες εξουσίες) και δημοσίου δικαίου, δηλ. δικαίωμα του οποίου η άσκηση προκαλεί έννομη σχέση στο χώρο της κρατικής δράσης, που χαρακτηρίζεται από την άσκηση δημόσιας εξουσίας και διέπεται από κανόνες δημοσίου δικαίου. Με το άρθρο 24 απονέμεται στους ιδιώτες μία δυνατότητα -ικανότητα για την ικανοποίηση συμφερόντων τους, τα οποία έχουν σχέση με την άσκηση κρατικής εξουσίας στα θέματα του περιβάλλοντος.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον είναι δικαίωμα μικτό (ατομικό-κοινωνικό-πολιτικό), δημοσίου δικαίου, αποτελεί αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, δικαίωμα του καθενός (ιδιωτών- πολιτείας) για απαίτηση δράσης ή αποχής (προστατευτικής του περιβάλλοντος).

Το άρθρο 24 περιλαμβάνεται στην ενότητα του Συντάγματος για τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Σύμφωνα με τη διατύπωση του, η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί αφενός υποχρέωση του Κράτους και αφετέρου δικαίωμα του καθενός. Ρητώς ορίζεται ότι το Κράτος υποχρεούται να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος.

Ισχύς συνταγματικού δικαιώματος

Οι ρυθμίσεις, του άρθρου 24 δεν αποτελούν απλές κατευθυντήριες διατάξεις αλλά συνιστούν κανόνες άμεσης και επιτακτικής ισχύος, που περιέχουν δεσμευτική επιταγή προς ΟΛΟΥΣ: τον κοινό νομοθέτη, τη Διοίκηση, τα δικαστήρια αλλά και τους διοικούμενους να συμμορφωθούν προς

το περιεχόμενο του και οφείλουν να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για την αποτελεσματική διαφύλαξη του αγαθού αυτού. Με τις διατάξεις αυτές προστατεύεται ευθέως το φυσικό, το οικιστικό (και το πολιτιστικό) περιβάλλον και διατυπώνονται επιταγές με αυτοτέλεια και άμεση εφαρμογή. Ειδικότερα, πρέπει να λαμβάνουν τα απαιτούμενα νομοθετικά και διοικητικά, προληπτικά και κατασταλτικά, μέτρα, παρεμβαίνοντας στον αναγκαίο βαθμό στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα. Κατά τη λήψη των ανωτέρω μέτρων, τα όργανα της νομοθετικής και εκτελεστικής λειτουργίας οφείλουν να σταθμίζουν και άλλους παράγοντες, αναγόμενους στο γενικότερο εθνικό και δημόσιο συμφέρον, η επιδίωξη όμως των σκοπών αυτών και η στάθμιση των προστατευόμενων αντίστοιχων εννόμων αγαθών πρέπει να συμπορεύεται προς την υποχρέωση της Πολιτείας να μεριμνά για την προστασία του περιβάλλοντος κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται βιώσιμη ανάπτυξη

Δικαίωμα μικτό (ατομικό - κοινωνικό - πολιτικό)

Ως **ατομικό δικαίωμα** το δικαίωμα στο περιβάλλον συνίσταται στην αξίωση των ατόμων κατά του κράτους για μη επέμβαση, καθώς και στην αξίωση για την θέσπιση των νομοθετικών και διοικητικών ρυθμίσεων για την προστασία του περιβάλλοντος. Αν το κράτος παραβιάσει την υποχρέωσή του για αποχή από βλαπτικές ενέργειες ή για λήψη μέτρων με θετικές ενέργειες, το άτομο μπορεί να ζητήσει επανόρθωση μέσω της δικαστικής οδού.

Ως **κοινωνικό δικαίωμα**, το δικαίωμα στο περιβάλλον έχει αντικείμενο την σχέση του ανθρώπου με τον χώρο που τον περιβάλλει, καθώς και τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους σε σχέση με αυτόν τον χώρο. Όπως όλα τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελεί συγκεκριμενοποίηση του δικαιώματος προσωπικότητας.

Ως **πολιτικό δικαίωμα**, το δικαίωμα στο περιβάλλον, εκλαμβάνεται στην πιο ευρεία του έννοια της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν την ορθολογική διαχείριση, τη συντήρηση, τη βελτίωση και την αποκατάσταση του περιβάλλοντος (συμβουλευτικά ή αποφασιστικά). Ειδικότερα, μπορεί να διακριθεί σε τρία επί μέρους στοιχεία: στο δικαίωμα στην πληροφόρηση, στο δικαίωμα στη λήψη αποφάσεων και τέλος στο

δικαίωμα στην άσκηση ενδίκων μέσων που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην πληροφόρηση .

Ανθρωποκεντρικός προσανατολισμός του νόμου

Ο νομοθέτης της διάταξης του άρθρου 1 Ν 1650/1986 είχε ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό και αποσκοπούσε στην προστασία του περιβάλλοντος ως μέσου για τη διασφάλιση και απόλαυση άλλων ανθρώπινων αξιών, της ανθρώπινης υγείας και προσωπικότητας. Η απαρίθμηση όμως των ειδικότερων αντικειμένων προστασίας της παρ. 2 καθιστά εμφανές ότι τα περιβαλλοντικά αγαθά τυγχάνουν και αυτοτελούς προστασίας, πάντα βέβαια με γνώμονα τον χαρακτήρα τους ως στοιχείων του ζωτικού χώρου του ανθρώπου .

Παράλειψη νόμιμης οφειλόμενης ενέργειας

Η παράλειψη των οργάνων της διοίκησης για λήψη, προληπτικών ή κατασταλτικών, για την προστασία του περιβάλλοντος θεωρήθηκε από την νομολογία, κατά επιβεβλημένη διασταλτική ερμηνεία του άρθρου 45 ΠΔ 18/1989, ως παράλειψη νόμιμης οφειλόμενης ενέργειας υποκείμενη σε αίτηση ακυρώσεως στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Προϋπόθεση να έχει κατατεθεί αίτηση για λήψη μέτρων και να έχει παρέλθει άπρακτο τρίμηνο από την υποβολή της . Έχει κριθεί ότι δεν μπορεί να γίνει λόγος για παράλειψη νόμιμης οφειλόμενης ενέργειας, στις περιπτώσεις που ο νόμος δίνει απλώς την δυνατότητα στη διοίκηση και δεν υποχρεώνει αυτή σε ενέργεια.

II. Δικαστική προστασία σε περιβαλλοντικές

Υποθέσεις

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Όταν η περιβαλλοντική παράβαση συντελείται από κρατικό όργανο , αρμόδια είναι τα διοικητικά Δικαστήρια

Στα διοικητικά Δικαστήρια, ο δικαιούμενος (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) μπορεί ,όπως προβλέπεται στο άρθρο 45 επ. π.δ. 18/1989, να ασκήσει αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του αρμοδίου ακυρωτικού Δικαστηρίου (

Συμβούλιο της Επικρατείας ή Διοικητικό Εφετείο κατά περίπτωση) με την οποία δύναται να ζητήσει είτε ευθέως την ακύρωση των ατομικών διοικητικών πράξεων, είτε την μη εφαρμογή των κανονιστικών διατάξεων που θεσμοθετήθηκαν κατά παράβαση του ατομικού δικαιώματος ή της αντίστοιχης κρατικής υποχρέωσης του άρθρου 24 του Συντάγματος.

Παράλληλα έχει τη δυνατότητα όπως προβλέπεται στο άρθρο 52 π.δ. 18/1989, να ζητήσει αναστολή εκτελέσεως, αλλά και προσωρινή διαταγή, όπως προβλέπεται στο άρθρο 52 παρ. 5 π.δ. 18/1989 .

Εξ άλλου μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημιώσεως ενώπιον των τακτικών διοικητικών Δικαστηρίων σύμφωνα με το άρθρο 1 ν. 1406/1983 και τα άρθρα 105, 106 ΕισΝΑΚ όταν η παραβίαση γίνεται από όργανα της Διοίκησης

ΑΙΤΗΣΗ ΑΚΥΡΩΣΕΩΣ

Η αίτηση ακυρώσεως προβλέπεται στα άρθρα 24, 20 παρ. 1 και 95 του Συντ., σε συνδυασμό με άρθρα 45 επ. του π.δ. 18/1989.

Προϋποθέσεις παραδεκτού της αιτήσεως ακυρώσεως

Οι προϋποθέσεις παραδεκτού της αιτήσεως ακυρώσεως, (οι οποίες - όπως και για όλα τα ένδικα μέσα- κρίνονται σύμφωνα με το νόμο που ισχύει κατά τον χρόνο έκδοσης της διοικητικής πράξης ή της δημοσίευσης της δικαστικής απόφασης) είναι :

α. Να πρόκειται για εκτελεστή διοικητική πράξη ή παράλειψη

α1. Έννοια

Εκτελεστή διοικητική πράξη είναι η έγγραφη, κατά κανόνα πράξη, που εκδίδεται είτε από ένα αυτοτελές όργανο της εκτελεστικής εξουσίας, μονομελές ή συλλογικό, είτε δυνάμει συλλογικής αρμοδιότητας περισσότερων αυτοτελών οργάνων της εκτελεστικής εξουσίας, με την οποία θεσπίζεται κανόνας δικαίου μονομερώς από τη διοίκηση και απευθύνεται το πρώτον σε έναν (ατομική διοικητική πράξη), περισσότερους (ατομική διοικητική πράξη γενικού περιεχομένου) ή απεριόριστους (κανονιστική διοικητική πράξη) διοικουμένους.

Περιπτώσιολογία - Αποτελεί εκτελεστή πράξη:

- Η απόρριψη, ρητή ή σιωπηρή, ενδικοφανούς προσφυγής
- Η απόρριψη, ρητή ή σιωπηρή, ειδικής διοικητικής προσφυγής
- Η αρνητική σύμφωνη γνώμη και πρόταση
- Η απάντηση σε ιεραρχική προσφυγή μετά από νέα ουσιαστική έρευνα της υπόθεσης
- Η παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας
- Η απάντηση σε αίτηση θεραπείας μετά νέα ουσιαστική έρευνα της υπόθεσης
- Πράξη ΝΠΔΔ, ΟΤΑ, ΑΕΙ, ΤΕΙ, ΟΚΑ ή διφυούς ΝΠ, με την οποία ασκείται δημόσια Εξουσία
- Πράξη ιεράς μονής, που ρυθμίζει ζήτημα όχι πνευματικό, αλλά διοικητικό
- Κανονιστική απόφαση συνέχεια εγκυκλίου, νόμιμα δημοσιευμένη
- Επί σύνθετης διοικητικής ενέργειας κάθε πράξη που ενσωματώνει προηγούμενες εκτελεστές διοικητικές πράξεις
- Άρνηση ανάκλησης μετά νέα ουσιαστική έρευνα της υπόθεσης
- Πράξη που εκδίδεται μετά την κατάρτιση διοικητικής σύμβασης κατ' εφαρμογή ή τροποποίηση συμβατικού όρου με κανονιστικό χαρακτήρα
- Το πρωτόκολλο διοικητικής αποβολής του Ν 3207/2003 που εκδίδεται στο πλαίσιο σύμβασης προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς
- Πράξη ανυπόστατη που εφαρμόστηκε ή ενδέχεται να εφαρμοσθεί
- Η άρνηση ανάκλησης όταν η ανάκληση προβλέπεται από διάταξη νόμου ενόψει της συνδρομής συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών.
- Η άρνηση ανάκλησης μετά από νέα έρευνα της υπόθεσης στη βάση νέων ουσιαστικών στοιχείων

– Η άρνηση ανάκλησης ατομικής πράξης παρά την αμετάκλητη ακύρωση παρόμοιας

ατομικής για λόγους εσωτερικής νομιμότητας (ακύρωση ατομικής επειδή στηρίχθηκε σε διάταξη αντίθετη προς υπέρτερης τυπικής ισχύος κανόνα δικαίου ή σε κανονιστική πράξη χωρίς νόμιμο εξουσιοδοτικό έρεισμα - ακύρωση κανονιστικής λόγω αντίθεσής της προς το Σύνταγμα

Περιπτώσιολογία - Δεν αποτελεί εκτελεστή πράξη:

– Πράξη οργάνου με γνωμοδοτική αρμοδιότητα ή απλή γνώμη

– Πράξη νομοθετικής λειτουργίας (τυπικός νόμος)

– Πληροφοριακό έγγραφο

- πράξη χαρακτηρισμού δημοτικής οδού

– Πράξη δικαιοδοτικής λειτουργίας (δικαστική απόφαση)

– Πράξη δικαστικού οργάνου

– Πράξη προηγούμενη της εκτελεστής (προπαρασκευαστική)

– Πράξη επόμενη της εκτελεστής (ερμηνευτική, εκτελεστική: πράξη εκτέλεσης

– Πράξη επιβεβαιωτική

– Απόρριψη, ρητή ή σιωπηρή, αίτησης θεραπείας, χωρίς νέα έρευνα της υπόθεσης

– Απόρριψη, ρητή ή σιωπηρή, ειδικής διοικητικής προσφυγής που ασκήθηκε κατά ανυπόστατης πράξης

– Η αρχική και κάθε ενδιάμεση πράξη σύνθετης διοικητικής ενέργειας

– Εσωτερικό έγγραφο

– Εγκύκλιοι

- Κυβερνητική πράξη

– Πράξη εκκλησιαστικού ΝΠ, που ρυθμίζει ζήτημα πνευματικό

- Η άρνηση ανάκλησης διοικητικής πράξης όταν υπάρχει διακριτική ευχέρεια
- Γνωμοδότηση ΝΣΚ
- Πόρισμα του Συνηγούρου του Πολίτη
- διαβιβαστικό ή παραπτεμπτικό έγγραφο
- Η απόρριψη αίτησης θεραπείας μετά από νέο νομικό μόνο επανέλεγχο της υπόθεσης
- Η απόρριψη ιεραρχικής προσφυγής μετά από νέο νομικό μόνο επανέλεγχο της υπόθεσης

Εκτελεστή παράλειψη (άρθρο 45 παρ. 4)

Όταν μία αρχή παραλείπει να ρυθμίσει συγκεκριμένη σχέση με την έκδοση εκτελεστής πράξης παρά το ότι επιβάλλεται από το νόμο (π.χ. λήψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος η παράλειψη αυτή της αρχής εξομοιώνεται δικονομικά με εκτελεστή πράξη.

Προϋποθέσεις (εκτελεστής) παράλειψης οφειλόμενης ενέργειας

Η παράλειψη μιας αρχής να ρυθμίσει συγκεκριμένη σχέση με την έκδοση εκτελεστής Πράξης, παρά το ότι επιβάλλεται από τον νόμο, εξομοιώνεται δικονομικά με εκτελεστή πράξη όταν συντρέχουν οι πιο κάτω προϋποθέσεις:

- i) παρέλθει άπρακτη η ειδική προθεσμία που τυχόν τάσσει ο νόμος
- ii) παρέλθει το τρίμηνο από την υποβολή στη διοίκηση της αίτησης για την έκδοση της πράξης .Η αίτηση ακυρώσεως που ασκείται πριν παρέλθει η ειδική προθεσμία ή το τρίμηνο είναι απαράδεκτη

Παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας

Τέτοια παράλειψη ή άρνηση δεν υπάρχει οσάκις ο νόμος παρέχει απλώς την εξουσία στην διοικητική αρχή να ρυθμίζει ζήτημα με κανονιστική πράξη, διότι η εκτίμηση της σκοπιμότητας για την έκδοση ή όχι κανονιστικής πράξεως και για τον χρόνο εκδόσεώς της ανήκει στην ανέλεγκτη από τον ακυρωτικό δικαστή, κρίση της διοικητικής αρχής. Εξαιρέση από την αρχή αυτή υπάρχει

είτε όταν η νομοθετική εξουσιοδότηση επιβάλλει στην Διοίκηση υποχρέωση για την έκδοση κανονιστικής πράξεως, (δέσμια αρμοδιότητα) εφόσον συντρέχουν ορισμένες αντικειμενικές προϋποθέσεις όπως στην περίπτωση που ο ίδιος ο νόμος καθιερώνει αμέσως και ευθέως ένα δικαίωμα των πολιτών, καταλείπει δε απλώς στον εξουσιοδοτούμενο από αυτόν κανονιστικό νομοθέτη να θεσπίσει συμπληρωματικούς κανόνες, αναγκαίους για τη ρύθμιση τεχνικών λεπτομερειών ή των όρων ασκήσεως του δικαιώματος ή εντός ορισμένης προθεσμίας, είτε, όταν η υποχρέωση της Διοικήσεως να προβεί σε κανονιστική ρύθμιση προκύπτει ευθέως εκ του Συντάγματος.

Για να συντελεσθεί η παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας και η έναρξη του τριμήνου απαιτείται η υποβολή αιτήσεως του διοικουμένου ενώπιον του αρμοδίου οργάνου, συνοδευομένης από τα απαραίτητα δικαιολογητικά. Αν τα τελευταία υποβληθούν μεταγενέστερα, το τρίμηνο αρχίζει από την ημερομηνία υποβολής των δικαιολογητικών ή των συμπληρωματικών στοιχείων.

β. Να μην έχει παρέλθει η νόμιμη προθεσμία για την άσκηση της αίτησης ακυρώσεως

Έναρξη προθεσμίας

Η αίτηση ακυρώσεως, αν δεν ορίζεται διαφορετικά, ασκείται μέσα σε προθεσμία εξήντα ημερών που αρχίζει από την επόμενη:

- i) της κοινοποίησης της προσβαλλόμενης (ατομικής) πράξης
- ii) της δημοσίευσής της, αν την τελευταία επιβάλλει ο νόμος .είτε στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως από το χρόνο της πραγματικής κυκλοφορίας είτε με άλλο τρόπο δημοσίευσης
- iii) από την πλήρη γνώση της πράξης. Η πλήρης γνώση προκύπτει από το φάκελο και ερμηνεύεται in concreto
- iv) από την πάροδο τριμήνου , σε περίπτωση παράλειψης της αρχής να προβεί σε οφειλόμενη νόμιμη ενέργεια,
- v) από την παρέλευση των προθεσμιών που ορίζουν οι παρ. 2 (ενδικοφανής προσφυγή, που ασκείται κατά νόμο μέσα σε ορισμένη προθεσμία ενώπιον του οργάνου που έχει εκδώσει την πράξη ή άλλου οργάνου και καθιστά

δυνατή την επανεξέταση της υπόθεσης κατ' ουσίαν. Στην περίπτωση αυτή η αίτηση ακυρώσεως επιτρέπεται μόνο κατά της πράξης που εκδίδεται επί της προσφυγής) και 3 (διοικητική διαδικασία που προβλέπει περισσότερα στάδια για την κατ' ουσίαν κρίση της υπόθεσης) του άρθρου 45 ΠΔ 18/1989.

Αναστολή προθεσμιών - θερινές διακοπές

Οι προθεσμίες για την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων και μέσων ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας αναστέλλονται για το χρονικό διάστημα από 1ης έως 31ης Αυγούστου. Δεν θίγεται η ισχύουσα νομοθεσία που αφορά τις προθεσμίες του Δημοσίου και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης .

Επειδή όμως για το Δημόσιο προβλέπεται από το άρθρο 11 του Κώδικα περί δικών του Δημοσίου ότι όλες οι προθεσμίες *αναστέλλονται κατά την διάρκεια των δικαστικών διακοπών...*», ενώ οι δε δικαστικές διακοπές , αρχίζουν την 1η Ιουλίου και λήγουν την 15η Σεπτεμβρίου εκάστου έτους, για την αποκατάσταση της ισότητας των διαδίκων όμως η αναστολή των προθεσμιών ισχύει και για τους ιδιώτες καθ' όλη την διάρκεια των δικαστικών διακοπών ισχύει .

γ. Ο αιτών να έχει έννομο συμφέρον για την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως(άρθρο 47 ΠΔ 18/1989)

Προϋποθέσεις συνδρομής εννόμου συμφέροντος

Η νομολογία και η θεωρία έχουν εξειδικεύσει τις προϋποθέσεις της συνδρομής εννόμου συμφέροντος στο πρόσωπο του αιτούντος.

i) Γίνεται δεκτό ότι η προσβαλλόμενη πράξη πρέπει να προξενεί **υλική ή ηθική βλάβη** στον αιτούντα. Η περιβαλλοντική προσβολή αποτελεί ηθική βλάβη

ii) Περαιτέρω πρέπει να υπάρχει **σύνδεση** του αιτούντος με την πράξη/παράλειψη που τον θίγει

Το έννομο συμφέρον πρέπει να είναι **προσωπικό**, δηλαδή ο αιτών πρέπει να τελεί σε ιδιαίτερο νομικό δεσμό με την προσβαλλόμενη πράξη με την έννοια

της αναγνωριζόμενης από το δίκαιο σχέσης του με τη νομική ή πραγματική κατάσταση, την οποία θίγει η προσβαλλόμενη πράξη ή παράλειψη.

iii) Το έννομο συμφέρον πρέπει να είναι **ΕΝΕΣΤΩΣ** (να υπάρχει κατά τον χρόνο έκδοσης της πράξης, άσκησης και συζήτησης της αιτήσεως ακυρώσεως

iv) **άμεσο** (όχι εξ αντανάκλασεως).

v) **ορισμένο** (συγκεκριμένο όχι γενικό).

Έννομο συμφέρον νομικών προσώπων

Όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα, η προϋπόθεση του προσωπικού χαρακτήρα του έννομου συμφέροντος εξειδικεύεται περαιτέρω, εν όψει της αρχής της ειδικότητας του νομικού προσώπου. Το νομικό πρόσωπο νομιμοποιείται να ασκήσει αίτηση ακυρώσεως κατά πράξεως που προσβάλλει τα υλικά συμφέροντα του, χωρίς περιορισμό ή τα ηθικά του συμφέροντα, η επιδίωξη των οποίων περιλαμβάνεται στο σκοπό του, όπως προκύπτει από το νόμο ή το καταστατικό, αλλά και κατά πράξεως που προσβάλλει τα συμφέροντα του συνόλου των μελών του, αν το νομικό πρόσωπο έχει ως σκοπό την προάσπισή τους. Γίνεται δεκτό ότι τα νομικά πρόσωπα έχουν έννομο συμφέρον για την άσκηση αίτησης ακυρώσεως σε περιβαλλοντικά θέματα εφ' όσον περιλαμβάνουν στο καταστατικό τους τον σκοπό της προστασίας του περιβάλλοντος, ανεξάρτητα από τη σχέση τοπικής εγγύτητας με το θιγόμενο αγαθό.

δ. Η έλλειψη παράλληλης προσφυγής

ε. Η προηγούμενη άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής

στ. Να μην πρόκειται για πράξη κατά της οποίας αποκλείεται η άσκηση αίτησης ακυρώσεως βάσει ρητής νομοθετικής ή συνταγματικής διάταξης

Β. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ επί ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως

Η προληπτική προστασία είναι η μόνη πραγματικά αποτελεσματική προστασία (αρχή της προλήψεως). Γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα προσωρινής δικαστικής προστασίας είναι συνταγματικώς κατοχυρωμένο, ως έκφανση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που απορρέει από το άρθ. 20 Συντ. σε συνδυασμό με το άρθρο άρθ. 25 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο όλα τα κρατικά όργανα οφείλουν να διασφαλίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων του πολίτη.

1. Αναστολή εκτέλεσης κατά το άρθρο 52 ΠΔ 18/1989

α. Εξωδικαστική αναστολή

Αναστολή της προσβαλλόμενης πράξης κατόπιν αιτήσεως του εκείνου που άσκησε αίτηση ακυρώσεως μπορεί να δοθεί σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 1 π.δ. 18/1989 από:α) τον αρμόδιο Υπουργό β) το ανώτατο διοικητικό όργανο νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου

β. Δικαστική αναστολή

Μετά την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του ακυρωτικού Δικαστηρίου (ΣτΕ ή Διοικητικό Εφετείο), ο αιτών μπορεί με ιδιαίτερη αίτηση προς αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 52 π.δ. 18/1989 όπως ισχύει, να ζητήσει την αναστολή της προσβαλλόμενης διοικητικής πράξης. Επιτροπή που συγκροτείται κάθε φορά από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου ή του αρμόδιου τμήματος και απαρτίζεται από τον ίδιο ή τον νόμιμο αναπληρωτή του, τον εισηγητή της υπόθεσης και ένα σύμβουλο, μπορεί, μετά από αίτηση εκείνου που άσκησε αίτηση ακυρώσεως, να αναστείλει την εκτέλεση της προσβαλλόμενης πράξης, με συνοπτικά αιτιολογημένη απόφαση.

Η αίτηση πρέπει να διαλαμβάνει τους ειδικούς λόγους που μπορούν να δικαιολογήσουν την αναστολή εκτέλεσης στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Προσωρινή διαταγή - αναστολής εκτέλεσης

Ο Πρόεδρος του Συμβουλίου ή του αρμόδιου Τμήματος μπορεί, εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με την αίτηση αναστολής ή αυτοτελώς μετά την κατάθεση της, να εκδώσει προσωρινή διαταγή αναστολής εκτέλεσης, η οποία καταχωρίζεται κάτω από την αίτηση.

Η προσωρινή διαταγή ισχύει μέχρι την έκδοση της αποφάσεως της Επιτροπής, μπορεί δε να ανακληθεί, ακόμη και αυτεπαγγέλτως, από τον Πρόεδρο ή την Επιτροπή. Η αίτηση ανακλήσεως προσωρινής διαταγής κοινοποιείται στον αιτούντα, ο οποίος μπορεί να διατυπώσει τις απόψεις του μέσα σε δύο (2) εργάσιμες ημέρες από την κοινοποίηση. Η κοινοποίηση στον αιτούντα παραλείπεται σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις.

Γ. ΑΓΩΓΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΩΣ ΣΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Η προσβολή περιβαλλοντικού αγαθού, στοιχείου του ζωτικού χώρου του ανθρώπου, ενδέχεται να θεμελιώνει αδιοπρακτική ευθύνη για αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημιάς, σύμφωνα με την ΑΚ 914, τον Ν 1650/1986 και τα άρθρα 1 του Ν 1406/1983 και 105, 106 του ΕισΝΑΚ

Προϋποθέσεις

Για να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του Δημοσίου ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου προς αποζημίωση, απαιτείται να συντρέχουν σωρευτικώς εν όψει της συγκεκριμένης αξιώσεως, της οποίας η ικανοποίηση ζητείται με την αγωγή οι πιο κάτω προϋποθέσεις:

- i) Παράνομη πράξη ή παράλειψη ή υλική ενέργεια ή παράλειψη υλικής ενέργειας
- ii) Η παράνομη πράξη ή παράλειψη να συντελέστηκε από όργανα του Δημοσίου ή του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου
- iii) Κατά την άσκηση της ανατεθειμένης σε αυτά δημόσιας εξουσίας
- iv) Η πράξη ή η παράλειψη να μην έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος
- v) Επίκληση και απόδειξη συγκεκριμένης ζημιάς
- vi) Αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράνομης πράξεως ή παραλείψεως ή υλικής ενέργειας ή παραλείψεως υλικής ενέργειας και της επελθούσας ζημιάς. Αν η αρχικά εκδοθείσα παράνομη διοικητική πράξη είχε εφαρμοστεί μέχρι την έκδοση της νεότερης νόμιμης πράξης, δεν διασπάται ο αιτιώδης

σύνδεσμος.Οι προϋποθέσεις της ευθύνης προς αποζημίωση πρέπει να συντρέχουν σωρευτικώς εν όψει της

II. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Όταν η περιβαλλοντική παράβαση συντελείται από ιδιώτη, αρμόδια είναι τα πολιτικά Δικαστήρια.

Είναι γεγονός ότι το περιβάλλον δεν προστατεύεται ρητά από τις διατάξεις του ΑΚ, όμως είναι αναντίρρητο ότι το δικαίωμα του ανθρώπου να διαβιώνει σε ένα υγιές και ισορροπημένο περιβάλλον αποτελεί έκφανση της προσωπικότητάς του. Ο ατμοσφαιρικός αέρας, η θάλασσα, τα γλυκά νερά, όλα τα εκτός συναλλαγής και τα κοινόχρηστα πράγματα αποτελούν «προστατευόμενα αγαθά» από την αστική νομοθεσία, αφού το δικαίωμα χρήσεως των αγαθών αυτών απορρέει από το ευρύτερο δικαίωμα της προσωπικότητας (ΑΚ 57).

Όταν το αντικείμενο της διαφοράς είναι η προστασία του ιδιωτικού δικαιώματος στην προσωπικότητα (άρθ. 57 επ. ΑΚ), η διαφορά υπάγεται στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων. Τα πολιτικά δικαστήρια είναι αρμόδια, εφ' όσον η προσβολή της προσωπικότητας λόγω παρεμπόδισης της ελεύθερης χρήσης και απόλαυσης κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος είναι αποτέλεσμα συμπεριφοράς ιδιώτη.

1. Τακτική διαδικασία

Έννομο συμφέρον

Σύμφωνα με το άρθ. 68 ΚΠολΔ, (με το οποίο καθιερώνεται σαν προϋπόθεση του παραδεκτού του ενδίκου βοηθήματος, που ασκείται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, το έννομο συμφέρον) «δικαστική προστασία δικαιούται να ζητήσει ο έχων άμεσο έννομο συμφέρον».

Στην πολιτική δίκη, που στηρίζεται στο συζητητικό σύστημα (άρθ. 106 ΚΠολΔ), το έννομο συμφέρον έχει κυρίως υποκειμενικό χαρακτήρα.

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, δικονομικό έννομο συμφέρον είναι «η με τη δικαστική απόφαση επερχόμενη ωφέλεια ή αποτροπή βλάβης υπό μία

μορφή προστασίας του δικαιώματος ή της εννόμου σχέσεως ή υποχρεωτικής διασαφήνσεως τούτων σχετιζόμενης με το υπαρκτό ή ανύπαρκτο τυχόν υπάρχουσας αβεβαιότητας», σε αντιδιαστολή με το ουσιαστικό έννομο συμφέρον που συνίσταται στην ωφέλεια που αποκτά ο ενδιαφερόμενος από τη νόμιμη άσκηση του δικαιώματος.

Το φυσικό πρόσωπο στοιχειοθετεί το έννομο συμφέρον του να ζητήσει τη δικαστική επίλυση μιας περιβαλλοντικής διαφοράς, όταν θίγεται το δικαίωμά του να χρησιμοποιεί τα κοινά σε όλους ή κοινόχρηστα πράγματα, όταν θίγεται η ιδιοκτησία του από αθέμιτες εκπομπές ή όταν έχει υποστεί ζημία οφειλόμενη σε ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Τα νομικά πρόσωπα έχουν ίδιο έννομο συμφέρον και ειδική περιορισμένη ικανότητα δικαίου προσδιοριζόμενη από το σκοπό τους, όπως προκύπτει αυτός από το νόμο ή το καταστατικό τους. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και στη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων σημαντική διεύρυνση της έννοιας του έννομου συμφέροντος των νομικών προσώπων κατ' αναλογία προς τα γινόμενα δεκτά στη νομολογία του ΣτΕ. Έτσι, τα νομικά πρόσωπα, που έχουν ως καταστατικό σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος δικαιούνται να ασκήσουν τόσο αγωγή όσο και πρόσθετη παρέμβαση υπέρ ιδιώτη, για την υπεράσπιση ιδίου ηθικού έννομου συμφέροντός τους¹.

Υλική αρμοδιότητα

Όλες οι διαφορές που προκύπτουν από την προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας και δεν έχουν περιουσιακό χαρακτήρα, όπως είναι η αξίωση για άρση της προσβολής και για παράλειψη αυτής στο μέλλον, ανήκουν στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων και στην καθ' ύλην αρμοδιότητα του Πολυμελούς Πρωτοδικείου², εκτός από τις περιπτώσεις που έχουν ειδικά υπαχθεί στην καθ' ύλην αρμοδιότητα άλλου δικαστηρίου. Τέτοια περίπτωση συντρέχει επί διαφορών από την προσβολή του δικαιώματος λόγω παρεμπόδισης του ατόμου ή του νομικού προσώπου να κάμει ελεύθερη

---

¹ *Ι. Καράκωστας* ό.π. σελ. 508 επ.

² άρθρ.18 εδ. 1 ΚΠολΔ

χρήση κοινόχρηστων οδών, οι οποίες, κατά τη διάταξη του άρθρ. 15 αριθμ. 5 ΚΠολΔ, υπάγονται στην καθ' ύλη αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου .

Ασφαλιστικά μέτρα αντίστοιχα διατάσσονται από το Μονομελές Πρωτοδικείο.

Περαιτέρω, για τις διαφορές που αφορούν τη χρήση του τρεχούμενου νερού ή την παρεμπόδιση της χρήσης του, υπάρχει η εξαιρετική αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου για την υπόθεση³ , οπότε, το ίδιο δικαστήριο είναι αρμόδιο και για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων. Το ίδιο ισχύει και για διαφορές που αφορούν ζημιές σε δέντρα, κλήματα, καρπούς, σπαρτά, ρίζες, και γενικά φυτά, που έγιναν με παράνομη βοσκή ζώων ή με οποιοδήποτε άλλον τρόπο, για διαφορές γειτονικού δικαίου καθώς και για διαφορές που αφορούν τον καθορισμό των αποστάσεων που επιβάλλουν οι νόμοι και οι κανονισμοί ή οι επιτόπιες συνήθειες για το φύτεμα δέντρων ή φυτειών ή για την ανέγερση φραχτών ή για τη διάνοιξη τάφρων⁴ .

Τοπική αρμοδιότητα

Όταν οι διαφορές προκύπτουν από το άρθρ. 57 ΑΚ και αφορούν προσβολή του δικαιώματος χρήσης στοιχείου του ζωτικού χώρου γίνεται δεκτό ότι αρμόδιο κατά τόπον είναι αποκλειστικά το δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται το κοινό σε όλους ή το κοινόχρηστο πράγμα που υφίσταται την προσβολή⁵ . Αν το ακίνητο βρίσκεται στις περιφέρειες περισσότερων δικαστηρίων, ο ενάγων έχει το δικαίωμα επιλογής.

Ο παρεμπίπτων έλεγχος των ατομικών διοικητικών πράξεων από τα πολιτικά δικαστήρια

Τα Πολιτικά Δικαστήρια (εφόσον τούτο δεν έχει αποκλεισθεί από το νόμο και δεν έχει εκδοθεί περί του κύρους αυτών απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία και δεσμεύει τα πολιτικά δικαστήρια) σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 ΚΠολΔ, εξετάζουν μόνο παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα των διοικητικών πράξεων, όχι για να τις ακυρώσουν ούτε για να αποκρούσουν την εκτελεστότητά τους, αλλά προκειμένου να απαγγείλουν άλλες έννομες

---

³ Βλ. άρθρ. 15 αρ. 5 και 6 ΚΠολΔ

⁴ Βλ. άρθρ. 15 αρ. 2, 3, 4 ΚΠολΔ

⁵ Βλ. άρθρ. 29 παρ. 1 ΚΠολΔ

συνέπειες του ιδιωτικού δικαίου και ιδίως συνέπειες αποζημιωτικές, οι οποίες συνίστανται ακριβώς στην αποκατάσταση της προκληθείσας από την εκτέλεση της παράνομης διοικητικής πράξης, ζημίας⁶.

Προσβολή δικαιώματος προσωπικότητας κατ' άρθρ. 57, 59 ΑΚ

Το δικαίωμα

Κατά τη διάταξη του άρθρου 57 παρ. 1 ΑΚ, όποιος προσβάλλεται στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Ειδικότερα, από τη διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ προστατεύεται το άμεσο και απόλυτο δικαίωμα της προσωπικότητας, δηλαδή των υλικών και άυλων αγαθών που συνθέτουν την υπόσταση του προσώπου, με το οποίο είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα. Τα αγαθά αυτά δεν αποτελούν αυτοτελή δικαιώματα, αλλά επί μέρους εκφάνσεις του ενιαίου δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, σε τρόπο ώστε η προσβολή οποιασδήποτε από τις ανωτέρω εκφάνσεις από οποιονδήποτε τρίτο να σημαίνει και προσβολή της συνολικής έννοιας «προσωπικότητα». Κυριότερες από τις ανωτέρω εκδηλώσεις της προσωπικότητας είναι η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και υγεία η ελευθερία, η τιμή, το απόρρητο της ιδιωτικής ζωής κ.λπ. Η καθαριότητα, η μη ρύπανση, η διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος (γήινου, υδάτινου και αέρινου) προστατεύεται από διατάξεις που έχουν σκοπό την ευνοϊκή ανάπτυξη του ατόμου και όχι μόνο του περιβάλλοντος, του οποίου η προστασία είναι αναγκαία για τον άνθρωπο. Από τα ανωτέρω απορρέει και το δικαίωμα κοινής χρήσης των κοινών σε όλους πραγμάτων (ατμοσφαιρικού αέρα, θάλασσας) και των κοινόχρηστων πραγμάτων (άρθρα 966, 967 και 976 ΑΚ), τα οποία εντάσσονται στην ευρύτερη έννοια του περιβάλλοντος και συμπίπτουν σε ευρεία κλίμακα με τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά αγαθά, συνιστώντας τόσο προϋπόθεση ζωής, όσο και στοιχεία για την εξασφάλιση ποιότητας ζωής. Επομένως, το δικαίωμα χρήσεως των κοινών σε όλους και των κοινόχρηστων πραγμάτων αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως προσδιορίζεται από τη διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ. Το εννοιολογικό προσδιορίζεται και με τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 5

---

⁶ Βλ. ΑΠ 40/2001

παρ. 1, παρ. 2 και παρ. 5 και 24 παρ. 1 του Συντ. (όπως ισχύουν σήμερα). Η προσβολή του δικαιώματος χρήσεως συνίσταται στη διατάραξη από τρίτους περιβαλλοντικού στοιχείου κατά τέτοιο τρόπο ώστε είτε να αλλοιώνεται ή να καταργείται η κοινή ωφέλεια που πηγάζει από τη χρήση του συγκεκριμένου πράγματος, είτε να καθίσταται αδύνατη η χρήση του στοιχείου αυτού ή και άλλου συνδεδεμένου με αυτό. Συμπεριφορά με την οποία προσβάλλεται η κοινή χρήση ή η κοινή ωφέλεια κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος, συνιστά προσβολή παράνομη κατά 57 ΑΚ και 970, όπως οι διατάξεις αυτές εμπλουτίζονται από το άρθρο 24 του Συντάγματος⁷. Δηλαδή, το δικαίωμα χρήσεως των κοινών σε όλους και των κοινόχρηστων πραγμάτων των κοινών σε όλους και των κοινόχρηστων πραγμάτων ως απόρροια του δικαιώματος της προσωπικότητας αποτελεί την ιδιωτικού δικαίου έκφανση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος στο περιβάλλον (άρθρο 24 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως ισχύει σήμερα), όπως τούτο έμμεσα τριτενεργεί στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις μέσω των διατάξεων των άρθρων 57 και 966 επ. ΑΚ⁸.

Αιτήματα-

Σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος της προσωπικότητας ο αιτών την παροχή δικαστικής προστασίας έχει και μπορεί να ζητήσει κατά περίπτωση:

- i. αξίωση άρσης προσβολής,
- ii. αξίωση παράλειψης προσβολής στο μέλλον
- iii. αξίωση για αποζημίωση
- iv. αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης κατ'άρθρο 59 ΑΚ

Προϋποθέσεις Απαιτείται δε να συντρέχουν οι πιο κάτω προϋποθέσεις:

i) Προσβολή του δικαιώματος χρήσης που συνίσταται στη διατάραξη από τρίτους κάποιου περιβαλλοντικού στοιχείου κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να

---

⁷ Βλ. Καράκωστας, Ένδικα μέσα προστασίας περιβαλλοντολογικών αγαθών ΕΔΔΔ 1990, 179

⁸ Βλ. ΑΠ 285/2012, 753/2011, 207/2010, 173/2006, ΕφΔωδεκ 192/2009, ΕφΠατρ 538/2006

αλλοιώνεται ή να καταργείται η κοινή ωφέλεια που πηγάζει από τη χρήση του συγκεκριμένου πράγματος ή προσβολή της υγείας (σωματικής ή ψυχικής) του προσώπου.

ii) Παράνομος χαρακτήρας της προσβολής

Παράνομος χαρακτήρας της προσβολής καταρχήν θα συντρέχει, όταν η συμπεριφορά που προσβάλλει την κοινή χρήση ή την κοινή ωφέλεια κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος ή τη σωματική/ψυχική υγεία του ατόμου θα είναι παράνομη κατά τις διατάξεις των άρθρων 57 και 970 ΑΚ, όπως τούτες εμπλουτίζονται από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 παρ. 2 και παρ. 5 και 24 παρ. 1 του Συντ. (όπως ισχύουν σήμερα).

Η έννοια του παρανόμου δεν ταυτίζεται με αυτή της διάταξης του άρθρου 914 ΑΚ, δεδομένου ότι η κάθε προσβολή μιάς από τις ειδικότερες εκφάνσεις του απολύτου δικαιώματος καθενός, της προσωπικότητας του, να είναι άνευ ετέρου παράνομη.

iii) η προσβολή να είναι υπαίτια (μόνο για αποζημίωση κατ' ΑΚ 914)

iv) Υπαρξη εννόμου συμφέροντος

Έχει κριθεί ότι έννομο συμφέρον έχουν:

- ο χρήστης του συγκεκριμένου πράγματος⁹
- το πρόσωπο (ως προς τα σωματικά ή ψυχικά αγαθά) που υπέστη την προσβολή θα πρέπει να βρίσκεται σε ορισμένη τοπική σχέση με το αντίστοιχο περιβαλλοντικό αγαθό¹⁰
- όλοι οι κάτοικοι της περιοχής¹¹
- Η παρεχόμενη από την 57 ΑΚ προστασία καλύπτει και το νομικό πρόσωπο, ενόψει της γενικής, χωρίς διακρίσεις διατύπωσης της διάταξης ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ τα

---

⁹ Βλ. ΜΠρΧαν 34/2009, ΝοΒ 2009

¹⁰ βλ. ΜΠρΚορινθ 2449/2008

¹¹ βλ. ΠΠρΗρακλ 109/2009, ΧρΙΔ 2009, 122

νομικά πρόσωπα, στο καταστατικό των οποίων προβλέπεται αντίστοιχος σκοπός, τα οποία βρίσκονται επίσης σε τοπική σχέση με το θιγόμενο περιβαλλοντικό αγαθό και ενεργούν ως εκπρόσωποι των ατομικών δικαιωμάτων των μελών τους¹²

Ηθική βλάβη

Από τις διατάξεις για την προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας των άρθρων 57 και 59 [AK](#), οι οποίες ορίζουν, η μεν πρώτη ότι *"όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον ... Αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται"*, η δε δεύτερη ότι *"στις περιπτώσεις των δύο προηγούμενων άρθρων, το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος τη προσβολής, μπορεί επί πλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις"*, σαφώς προκύπτει ότι η ικανοποίηση για την ηθική βλάβη παρέχεται μόνον όταν συντρέχει και το στοιχείο της υπαιτιότητας, το οποίο ρητώς μνημονεύεται στην προαναφερθείσα διάταξη ¹³. Οι εν λόγω διατάξεις έχουν εφαρμογή και στις περιπτώσεις παρανόμων ενεργειών, πράξεων ή παραλείψεων, με τις οποίες προσβάλλεται η προσωπικότητα υπό οποιαδήποτε εκδήλωσή της, σωματική, ψυχική, πνευματική, κοινωνική, στην έννοια της οποίας εντάσσεται όχι μόνον η ζωή και η υγεία, αλλά και η διακινδύνευσή τους, η οποία είναι δυνατό να επέλθει και στην περίπτωση κατά την οποία κάποιος, κατά παράβαση επιβαλλόμενης από το νόμο υποχρεώσεώς του, παραλείπει να ενημερώσει άλλον για κίνδυνο που τον απειλεί και έτσι τον καθιστά αβοήθητο, στερώντας του τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο αυτό εκτός αν η απαγορευμένη κατ` αρχή διακινδύνευση των εννόμων αυτών αγαθών, η

---

¹² βλ. βλ.Β. Βαθρακοκοίλη, Ερμηνεία - Νομολογία ΑΚ, τόμος Α', άρθρο 57, αρ. 14, σελ. 274, Σημαντήρα, αρ. 538, ΑΠ 182/1967, ΝοΒ 14, 46, ΕφΑθ 6338/1981, ΝοΒ 29, 142, ΕφΑθ 3531/1977, ΕΕΔ 37, 462, ΠΠρΑθ 10098/1991, Δνη 33, 1505, ΠΠρΛαρ 100/2007, ΠΠρΣαμ 58/2008, ΜΠρΗρακλ 3064/2008, 513, ΜΠρΗρακλ 2835/2009

¹³ Βλ. Ολ.ΑΠ 8/2008, ΑΠ 17/2009

οποία, όπως προαναφέρθηκε, συνιστά προσβολή της προσωπικότητας του εκτεθέντος, δικαιολογείται από ειδική εξειδίκευση του νόμου.

2. Προσωρινή Δικαστική προστασία

Ασφαλιστικά μέτρα - Προσωρινή ρύθμιση καταστάσεως κατά τα άρθρα 681 επ. ΚΠολΔ

Δικαιολογητικός λόγος

Σύμφωνα με το άρθρο 681 ΚΠολΔ «τα δικαστήρια σε επείγουσες περιπτώσεις ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος μπορούν να διατάζουν ασφαλιστικά μέτρα για την εξασφάλιση ή τη διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης και να τα μεταρρυθμίζουν ή να τα ανακαλούν».

Ο θεσμός των ασφαλιστικών μέτρων με τον οποίο παρέχεται προσωρινή δικαστική προστασία στηριζόμενη στην απλή πιθανολόγηση των κρίσιμων γεγονότων καθιερώθηκε για την αντιμετώπιση της βραδύτητας, απονομής της οριστικής δικαστικής προστασίας από τα πολιτικά Δικαστήρια και του εξ αυτού του λόγου κινδύνου ματαίωσης της ικανοποίησης του φορέα του δικαιώματος.

Προϋποθέσεις:

α) η ύπαρξη ασφαλιστέας αξίωσης (έννομης σχέσης του ουσιαστικού δικαίου)¹⁴

β) ύπαρξη κάποιου ασφαλιστέου δικαιώματος ¹⁵

γ) συνδρομή επείγουσας περίπτωσης ή επικείμενου κινδύνου, εξαιτίας των οποίων επιβάλλεται για την εξασφάλιση ή τη διατήρηση του δικαιώματος ή τη ρύθμιση της κατάστασης να ληφθούν τα κατάλληλα συντηρητικά ή ρυθμιστικά μέσα προσωρινής προστασίας¹⁶

---

¹⁴Βλ. ΜΠρΘεσ 5731/2011

¹⁵ βλ. ΜΠρΑθ 3066/1999 Δ 1999,521

¹⁶ Βλ ΜΠρΑθ 5217/1999 Δ 1999,759

δ) παράθεση συγκεκριμένων, έστω και συνοπτικώς, περιστατικών του εννοιολογικού προσδιορισμού των προϋποθέσεων αυτών ¹⁷

ε) η λήψη ασφαλιστικών μέτρων να μην συνίστανται στην πλήρη ικανοποίηση του δικαιώματος.

Επείγουσα περίπτωση - Επικείμενος κίνδυνος

Επείγουσα περίπτωση συντρέχει, όταν η επίδικη διαφορά απαιτείται να ρυθμιστεί επείγοντως με δικαστική παρέμβαση, διότι με την πάροδο του χρόνου πρόκειται να επέλθει βλάβη είτε στο αντικείμενο του δικαιώματος είτε στον δικαιούχο.

Επικείμενο κίνδυνο αποτελεί η επερχόμενη ματαίωση του ασφαλιστέου δικαιώματος, οπότε αν δεν αποτραπεί, θα καταστεί ανέφικτη η πραγμάτωση της αναγκαστικής εκτέλεσης κατά του καθ' ου. Γίνεται δεκτό ότι η προϋπόθεση της επείγουσας περίπτωσης απαιτείται να συντρέχει όταν πρόκειται να διαταχθεί προσωρινή ικανοποίηση του ασφαλιστέου δικαιώματος με προσωρινή επιδίκαση της απαίτησης (άρθ. 728 ΚΠολΔ) και την προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης (άρθ. 731 ΚΠολΔ), ενώ επικείμενος κίνδυνος απαιτείται προκειμένου να ληφθούν τα λοιπά ασφαλιστικά μέτρα, π.χ. συντηρητική κατάσχεση (άρθ. 707 επ. ΚΠολΔ).

Όταν η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων αναφέρεται σε διαφορά που προκύπτει από την προσβολή περιβαλλοντικών αγαθών εκ μέρους του καθ' ου, οπότε το αίτημα της είναι, κατά κύριο λόγο, η προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης, διατάσσονται ασφαλιστικά μέτρα σε κάθε περίπτωση που η καθυστέρηση παροχής δικαστικής προστασίας θέτει εν αμφιβάλω την πραγμάτωση του δικαιώματος απόλαυσης του ζωτικού χώρου. Αυτό συμβαίνει ιδίως όταν η συμπεριφορά του καθ' ου προκαλεί διαρκή εμπόδια στην άσκηση του ιδιωτικού δικαίου δικαιώματος στο περιβάλλον ή/και προκαλεί τον κίνδυνο

---

¹⁷ βλ. ΜΠρΚ 349/1988 ΕλλΔνη 31,616,ΜΠρΑθ 12407/1985 Δ 16,725)

ανεπανόρθωτης βλάβης περιβαλλοντικών αγαθών και την αδυναμία ασκήσεως του δικαιώματος στο μέλλον.

Το κατεπείγον συντρέχει αναμφίβολα, επί προσβολής περιβαλλοντικού αγαθού όταν πρόκειται για αποκλεισμό από τη χρήση του αγαθού αυτού ή για αναίρεση της κοινής ωφέλειας που απορρέει από αυτό για τον άνθρωπο (π.χ. με ρύπανση, μόλυνση, υποβάθμισή του)

III. ΠΟΙΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Νομοθετικό πλαίσιο

Ο ν. 1650/1986, αποτέλεσε τον βασικό νόμο πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος, αφού στο έβδομο κεφάλαιο (άρθρα 28-32) προέβλεψε ποινικές και διοικητικές κυρώσεις, καθώς και αστική ευθύνη των υπεύθυνων για το περιβαλλοντικό έγκλημα.

Ποινικές διατάξεις για ειδικότερα περιβαλλοντικά εγκλήματα υπάρχουν βεβαίως και σε ειδικότερους νόμους [βλ. άρθρο 13 παρ. 1 Ν 743/1977, ΠΔ 55/1998 (θαλάσσιο περιβάλλον), άρθρο 68 επ. Ν 998/1979]

Τέλος, με τις διατάξεις των άρθρων 2 έως 9 της Ενότητας Α΄ του Ν 4042/2012 εναρμονίστηκε το εθνικό δίκαιο προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/99/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Νοεμβρίου 2008 «σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω ποινικού δικαίου» και θεσπίστηκαν αποτρεπτικές, αποτελεσματικές και αναλογικές κυρώσεις, μέσω του ποινικού δικαίου, για τις περιπτώσεις που προκαλείται ή ενδέχεται να προκληθεί ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικής ποινικής προστασίας του.

Επαπειλούμενες ποινές:

Οι ποινές που επαπειλούνται κατά του δράστη περιβαλλοντικού εγκλήματος ανάλογα με την έκταση της βλάβης, τον βαθμό του δόλου ή της αμέλειας, το όφελος που επιτεύχθηκε ή επιδιώχθηκε και τις ειδικότερες προϋποθέσεις του άρθρου 28 Ν 1650/1986) είναι οι πιο κάτω:

1. στερητική της ελευθερίας ποινή, 2. ή και χρηματική ποινή, 3. διοικητικό πρόστιμο , 4. προσωρινή ή σε περίπτωση υποτροπής οριστική απαγόρευση άσκησης επιχειρηματικής, δραστηριότητας, 5. πρόσκαιρος ή οριστικός αποκλεισμός από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις, 6. δημοσίευση της αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης σε ημερήσιο τύπο, 7.αποκατάσταση της βλάβης, 8. δήμευση αντικειμένων

Δράστες

A. Δράστης στο περιβαλλοντικό έγκλημα είναι όποιος προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη, και μπορεί να είναι (ανεξάρτητα από το δόλο του δράστη) φυσικό ή νομικό πρόσωπο, Πρόσωπο με ιθύνουσα θέση¹⁸, Πρόεδρος ΔΣ, εντεταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ΑΕ, Διαχειριστές εταιριών ΕΠΕ, Πρόεδρος ΔΣ και ΕΣ συνεταιρισμών

B. Όποιος ασκεί δραστηριότητα ή επιχείρηση χωρίς την απαιτούμενη άδεια ή έγκριση,ή υπερβαίνει τα όρια της άδειας ή έγκρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον (άρθρο 28 παρ. 1 Ν 1650/1986)

Γ. Όποιος παραβιάζει τα μέτρα, τις απαγορεύσεις, τους όρους και τους περιορισμούς που επιβάλλονται δυνάμει των άρθρων 18 έως 21 ή των διαταγμάτων ή υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή τους (άρθρο 28 παρ. 8 Ν 1650/1986)¹⁹

Έννοια ρύπανσης

Ρύπανση είναι η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συγκέντρωση ή διάρκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές

---

¹⁸ Βλ.ΑΠ (ποιν)1406/2019 με την οποία κρίθηκε ότι «, για την εφαρμογή του άρθρου 28 ν.1650/1986, ο όρος "ιθύνουσα θέση" έχει την έννοια που ορίζεται με το άρθρο 6 παρ. 2 ν.4042/2012, δηλαδή ως τέτοια νοείται "η θέση που κατέχει φυσικό πρόσωπο σε οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο όταν έχει εξουσία, ενεργώντας ατομικά ή μέλος οργάνου, είτε να το εκπροσωπεί είτε να λαμβάνει αποφάσεις για λογαριασμό του είτε να ασκεί έλεγχο εντός αυτού».

¹⁹Η ευθύνη των νομικών προσώπων και των υπαλλήλων τους για εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος.Σχετ.Νομολ.: ΑΠ 742/2014, ΑΠ 1336/2010, ΑΠ 48/2013, ΑΠ 270/2015. Μελέτη της Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Καθηγήτριας Ποινικού Δικαίου, Νομική Σχολή ΑΠΘ, δημοσιευμένη στην ΠΟΙΝΔ/ΝΗ 2018, 1.

επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα, ή υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του²⁰.

Έννοια υποβάθμισης

Ως υποβάθμιση του περιβάλλοντος νοείται η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες²¹.

Έννοια μόλυνσης

Μόλυνση είναι η μορφή ρύπανσης που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή δεικτών που υποδηλώνουν την πιθανότητα παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών²²

Παράσταση για υποστήριξη της κατηγορίας

Στην ποινική δίκη μπορούν να παρασταθούν κατά περίπτωση για υποστήριξη της κατηγορίας το Δημόσιο, ιδιώτες (π.χ. κάτοικοι γειτονικού ακινήτου), καθώς και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέσθηκε το έγκλημα, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, πανεπιστήμια, άλλοι επιστημονικοί φορείς, δικηγορικοί σύλλογοι, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι

---

²⁰ βλ. Ν 1650/1986 άρθρο 2, ΑΠ 1375/2010

²¹ βλ. Ν 1650/1986 άρθρο 2, ΑΠ 825/2011

²² βλ. ΕφΠατρ 2044/1998

δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται²³. Δεν αποκλείεται συνεπώς και η παράσταση και άλλων φυσικών ή νομικών προσώπων, όπως είναι οι κάτοχοι ακινήτων ομόρων της ρυπαίνουσας επιχείρησης, με αποτέλεσμα να πλήττεται η υγεία και η προσωπικότητα τους²⁴

Στοιχειοθέτηση εγκλήματος

– Για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της ρυπάνσεως ή υποβαθμίσεως του περιβάλλοντος, πρέπει: α) να διαπιστωθεί η ύπαρξη "ρυπάνσεως" ή "υποβαθμίσεως" του περιβάλλοντος, κατά την έννοια που προσδίδουν στους όρους αυτούς οι διατάξεις του άρθρου 2 και β) η πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του Ν 1650/1986 ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του. Αρκεί για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος η αμέλεια.

Δόλος

Για τη στοιχειοθέτηση του περιβαλλοντικού εγκλήματος δεν απαιτείται δόλος, αλλά αρκεί και η αμέλεια. Όμως για να έχει η καταδικαστική, για παράβαση του άρθρου 28,

απόφαση την ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, απαιτείται εκτός των άλλων να αναφέρεται σε αυτήν το είδος της υπαιτιότητας του κατηγορουμένου που γίνεται δεκτό, αν δηλαδή, αυτός τέλεσε την πράξη από δόλο ή από αμέλεια²⁵.

Άρση του παρανόμου χαρακτήρα

Λόγος άρσης του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής αποτελεί η ενάσκηση νομίμου δικαιώματος, προστατευομένου ως υπέρτερου της προσωπικότητας, καθώς και η κατάσταση ανάγκης, που υπάρχει όταν

---

²³ Βλ. παρ. 7 άρθρου 7 Ν 4042/2012, ΦΕΚ Α' 24/13/2/2012

²⁴ Βλ. ΑΠ 1865/2009, 580/2011, 603/2011, 825/2011

²⁵ Βλ. ΑΠ 1380/2010

συγκρούονται δύο έννομα αγαθά, η δε προκληθείσα βλάβη είναι σημαντικά κατώτερη από την απειληθείσα στο έννομο αγαθό που κινδύνευσε²⁶.

Επίλογος

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον είναι ένα δικαίωμα που όλο και περισσότεροι συνειδητοποιούμε ότι έχουμε και όλο και περισσότεροι διεκδικούμε δικαστικά, αφού, , σε περίπτωση προσβολής του, δίνεται στον κάθε ένα η δυνατότητα δικαστικής διεκδίκησής του με πολλούς τρόπους! Για το λόγο αυτό τα τελευταία χρόνια η νομολογία γίνεται πιο πλούσια , πιο διασταλτική , ιδίως ως προς την έννοια του έννομου συμφέροντος και του περιεχομένου του δικαιώματος αυτού!

Σημαντικότερη η συμβολή προς την κατεύθυνση της προστασίας του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι αυτή του Ε΄ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Χριστίνα Διβάνη
Νομική Σύμβουλος ΝΣΚ

---

²⁶ Βλ.ΕφΛαρΠοιν 373/2011